

Geachte aanwezigen,

Het is mij een eer om bij de opening van het Universitair Centrum voor Geestelijke Verzorging enkele woorden te mogen spreken. Ik doe dat graag.

Als directeur van Reliëf onderhoud ik een bijzondere relatie met geestelijk verzorgers, voornamelijk in de zorg. Reliëf is de christelijke vereniging van zorgaanbieders. Ruim honderd aanbieders in de zorg (ziekenhuizen, instellingen voor ouderenzorg en de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking) zetten zich als lid van Reliëf in om menslievende zorg in Nederland te bevorderen. Dat doen ze vanuit hun wortels, ze zijn veelal opgericht door zusters en broeders uit katholieke congregaties en ordes, of ze hebben hun oorsprong bij de Diaconessen of de protestantse diaconieën, bij hun oorsprong geleid door religieuzen of predikanten – kom daar nu nog eens. Sommige leden zijn zich sterk bewust van hun doopbrieven en bij hen is heeft geestelijke verzorging een vanzelfsprekende plaats, soms nog wat traditioneel ingevuld. Maar bij teveel leden en oud-leden van Reliëf is die inspiratie iets uit het verre verleden. Ze voelen zich wel aangetrokken tot de waarden van menslievende zorg, maar voelen een verlegenheid als het gaat om de religieuze bron waaruit deze zorg is ontsproten. Teveel bestuurders en vooral teveel managers van deze instellingen beschouwen hun zorgorganisatie als een bedrijf dat hoogwaardige zorg moet leveren op een efficiënte wijze. Ze verantwoorden de geleverde zorg middels zorgvuldig uitgebalanceerde diagnose behandelcombinaties en zorgzwaartepakketten waarin nauwkeurig staat omschreven op welke zorgproducten een zorgconsument recht heeft, afhankelijk van de aandoening of de beperking waar zij of hij mee te maken heeft. Tegen die achtergrond kom ik met hen in gesprek over geestelijke verzorging.

Ik ben in die gesprekken een warm pleitbezorger voor de onmisbare bijdrage die geestelijk verzorgers leveren aan de kwaliteit van zorg; menslievende zorg kan immers niet zonder de aandacht voor de ziel van de zorgvrager. Bovendien zijn ze de belangrijkste ambassadeurs van onze vereniging. Maar vaak krijg ik dan de kritische vraag wat geestelijk verzorgers eigenlijk toevoegen aan de kwaliteit van zorg. Hun bijdrage is maar in uitzonderlijke gevallen gedefinieerd in de DBC's, DOT's of de ZZP's. Velen beschouwen geestelijk verzorgers daarom als een vorm van ballast, in plaats als een zegen. Als ik hun vraag wat hun beeld is van geestelijk verzorgers, dan komen er tal van beelden en vooroordelen op tafel: aardige mensen – dat zonder uitzondering -, beetje zweverig ook, van de kerk, alleen voor gelovige patiënten of cliënten, of: ik heb geen idee wat ze precies doen. Sommigen zeggen er ook bij dat ze vinden dat geloof en zingeving meer iets is voor de privésfeer dan voor een publiek gefinancierde voorziening als een ziekenhuis of een andere zorginstelling. Hoe achterhaald is dit!, zult u misschien zeggen. Dat spoort totaal niet met de werkelijkheid van de praktijk van wat geestelijk verzorgers doen. En ik ben het daar van harte mee eens. Maar daarmee is de imago-kwestie nog niet van tafel. Het is een hardnekkig probleem waar we mee te dealen hebben. Dat imago-probleem heeft uiteenlopende oorzaken. Het hangt samen met een gebrek aan zichtbaarheid van de geestelijk verzorger: de geestelijk verzorger verkoopt zichzelf onvoldoende binnen de zorgorganisatie. Maar het hangt ook samen met de eigenaardige aard van het werk van de geestelijk verzorger. Het is geen sine cure om aan te duiden wat het eigene van het werk is.

Vraag je het geestelijk verzorgers, dan krijg je allerlei omschrijvingen aan waarin metaforen een centrale rol spelen. De geestelijk verzorger biedt een luisterend oor. Zij ziet de mensen staan. De geestelijk verzorger helpt mensen om op verhaal te komen. Zij creëert een ruimte waarin mensen zichzelf kunnen zijn. De geestelijke verzorger loopt een eindje mee op het levenspad. De geestelijke verzorger staat naast de patiënt. Zij slaat een arm om mensen heen. Zij schudt als het ware de kussens even op. Zij helpt hen in contact te komen en te blijven met hun levensenergie, de kern van

hun zijn of met wat hen bezielt. Zij is present en houdt het uit als het moeilijk wordt. Ze zorgt voor de ziel.

Hoe poëtisch ook verwoord, ik zie de manager al meewarig kijken: schaal 65... da's best prijzig voor een arm op de schouder of het even opschudden van de kussens. Maar wat levert het op? Wat is hun positieve bijdrage aan de gezondheid? Kun je dat ook meten? Laat ik eerlijk zijn, ik word altijd een beetje kriegel van deze meten-is-weten-vraag. Het verradt een economisch paradigma, waar ik niet per se vrolijk van word. Ik ben ooit betrokken geweest bij een project waarin artsen extra kijk- en luistertijd kregen om aandacht te geven aan de patiënt. De gedachte was dat dit uiteindelijk kostenbesparend zou zijn, omdat je minder werk hebt aan een patiënt die zich gezien en gehoord voelt. Prachtig natuurlijk, maar zelfs als het ietsje meer zou kosten, dan nog vind ik het van belang dat er tijd en aandacht is voor patiënten, die zich in kwetsbare situatie toevertrouwen aan de expertise van een arts. Het doet me denken aan deze kop uit een Vlaamse krant: 'België verliest 3,8 miljard per jaar aan maatschappelijke waarde door zelfdoding'. Alsof dat het ergste is. Dat is het dilemma waar geestelijk verzorgers voor staan: hoe breng ik de eigenheid van mijn bijdrage aan de zorg voor patiënten, cliënten, zorgverleners, gedetineerden en defensiemedewerkers onder woorden, zonder mijn oren te laten hangen naar het dominante paradigma waarin de opbrengst van andere professionals in die organisatie beoordeeld wordt.

Heeft het werk van geestelijk verzorgers dan geen effect op de ligduur van patiënten? Heeft hun werk dan geen positief effect op het gebruik van medicijnen? Dragen zij dan niet meetbaar bij aan de vergroting van het welbevinden van zorgvragers of professionals? Zijn geïnspireerde werknemers niet veel minder vaak ziek en komt dat het werkplezier niet ten goede? Ja, ik denk dat het allemaal waar is. En het is ook niet verkeerd om de effecten te meten in termen van financieel rendement, welbevinden of arbeidssatisfactie. Ik heb er zelf heel wat tijd van mijn kostbare leven in gestoken om dit rendement aan te tonen. Toch geloof ik niet dat dit de voornaamste weg is om het belang van geestelijke verzorging aan te tonen. In mijn optiek gaat het erom dat geestelijk verzorgers – en ja nu word ik zelf ook een beetje vaag – de unieke opdracht hebben om de humaniteit in contexten die vervreemdend werken te bewaken. De contexten van zorg, justitie en defensie hebben een vervreemdend, zo niet dehumaniserend element in zich. Er vindt of we dat nu willen of niet, een ontmenselijkende tendens, wat samenhangt met de reductie van een mens tot zijn rol als zorgvrager, zorgverlener, gedetineerde, PIW'er, krijgsmachtmedewerker, een onvermijdelijk bijproduct van wat Ervin Goffman de totale institutie heeft genoemd. Weliswaar zijn we veel gevoeliger geworden voor deze dehumaniserende gevolgen van deze contexten, maar de bedreiging blijft. Het is noodzakelijk dat er binnen deze organisaties mensen werken die een relatieve onafhankelijkheid hebben ten opzichte van deze organisaties. Die op creatieve en ook professionele wijze ruimte creëren voor de humaniteit van alle betrokkenen in de zorg, justitie en defensie. Deze mensen, noem ze geestelijk verzorgers, doen dat op een eigen manier, die zich voor een deel onttrekt aan de gebruikelijke rolverdelingen en procedures. Ze zijn dus niet makkelijk te plaatsen en je maakt ze vleugellam als je ze wilt incorporeren in de organisatiestructuur. Dat wil niet zeggen dat je niet kunt begrijpen wat hun specifieke bijdrage is. Maar daarvoor zul je de eigen taal en logica van het vak moeten hanteren.

Daarom ben ik zo blij met het Case Studies Project dat het hart vormt van het Universitair Centrum Geestelijke Verzorging. Juist door vanuit de praktijk aangedragen casuïstiek op wetenschappelijke wijze te bestuderen, krijgen we zicht op de eigenheid van de bijdrage van geestelijke verzorging. Die casuïstiek is narratief van aard. Dat is geen toevalligheid, het werk van geestelijk verzorgers is narratief van aard: zij helpen anderen om hun levensverhaal, dat om welke reden ook verstoord, onderbroken of tot stilstand is gekomen, weer op een zinvolle manier voortgang te laten krijgen. De geestelijk verzorgers doen dat door voor kortere of langere tijd deel uit te maken van dat verhaal, waardoor het verslag van hun verhalende arbeid zelf ook de vorm van een verhaal zal hebben. Ik hoop dan ook dat dit onderzoek zal leiden tot een verhalende legitimatie van het eigene van de geestelijke verzorging, zodat wie het hoort of leest zal denken, ja dit is belangrijk werk dat snap ik

meteen. Maar hoe je het precies moet noemen en wat er nu werkt, geen idee. Maar dat is dan misschien ook minder belangrijk geworden.

Tot slot, en niet onbelangrijk, de mensen die zich hebben ingezet om tot de oprichting van dit mooie centrum te komen, wil ik van harte feliciteren. Samenwerken creëert energie, dat weet iedereen. En geestelijke verzorgers zouden dit op basis van hun levensbeschouwelijke oriëntatie al helemaal moeten weten. Toch loopt samenwerking tussen geestelijke verzorgers, de opleidingsinstituten, de beroepsvereniging en allerlei andere betrokken maatschappelijke organisatie minder soepel dan je zou denken. Religie en levensbeschouwing zijn niet altijd de beste ingrediënten om tot samenwerking te komen. Dat het hier wel lukt, is een groot compliment waard, voor alle betrokkenen. Maar ik weet zeker dat dat ook en misschien wel vooral de vrucht is van de manier van werken van Sjaak Körver en Martin Walton, die ik ken als mensen van de inhoud en die er op gebrand zijn om van daaruit verbindingen te leggen die vruchtbaar zijn voor het vak en voor allen die baat hebben bij geestelijke verzorging. Ik hoop dat in de toekomst meer academische organisaties zich bij dit centrum zullen aansluiten, zodat de impact ervan groot zal zijn. Alle goeds en succes gewenst!